

ISSN 2310-3353

Қостанай
мемлекеттік
педагогикалық
институтының

ЖАРШЫСЫ

ҒЫЛЫМИ-ӘДІСТЕМЕЛІК ЖУРНАЛ
НАУЧНО-МЕТОДИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ

№ 1
2022

Қостанай мемлекеттік педагогикалық институтының ЖАРШЫСЫ

ҒЫЛЫМИ-ӘДІСТЕМЕЛІК ЖУРНАЛ

№ 1 2022

ЖАС ЗЕРТТЕУШІЛЕРДІҢ ҒЫЛЫМИ ЕҢБЕКТЕРІ НАУЧНЫЕ РАБОТЫ МОЛОДЫХ ИССЛЕДОВАТЕЛЕЙ

ӘОЖ 433 (9)

Жанайдарова, А.Ш.

*география педагогтерін даярлау
мамандығы, 1 курс магистранты*

Ахметова, Э.Б.

география магистрі, аға оқытушысы

ТӘУЕЛСІЗДІКТІҢ 30 ЖЫЛДЫҒЫНДА ҚОСТАНАЙ ҚАЛАСЫНДАҒЫ ӨЗГЕРТІЛГЕН КӨШЕ АТАУЛАРЫ

Түйін

Топонимиканың көше атауларын қарастыратын саласы – годонимдер. Қазіргі таңда елімізде көптеген атауларды өзгерту қажет деген сөздерді естиміз. Оның бір себебі, сонау Кеңес үкіметінің тұсында көшелерге берілген атаулардан арылу болып табылады. Сондықтан аталған зерттеу жұмысының тақырыбы өте маңызды, әрі өзекті болып келеді. Тәуелсіздік алған уақыттан бастап, Қостанай қаласында 21 көшесі ауыстырылды. Жұмыста Қостанай қаласының маңызды 12 көшелері қарастырылды.

***Кілт сөздер:** ономастикалық кеңістік, урбаноним, годонимдер, тарихи-мәдени дереккөз.*

1 Кіріспе

Ғылымның қай саласы болса да даму процесінде бірімен бірі тығыз байланыста өрістейді, біріне бірі игілікті әсері тимей қоймайды. Бұл өзекті тақырып мектеп оқушыларына отансүйгіштік сезімін ұялатып, туған өлкенің тарихын түсініп, білуге және туған өлкеге деген қызығушылықты арттыруға көмектеседі. Годонимдер – көше атауларын қарастаратын топонимиканың саласы. Қостанай қаласында барлығы 411 көше бар, оның 301 орысша аталған, 51 қазақ тілінде, 59 атауы жоқ. [2]

Тәуелсіздіктің 30 жылдығына дейін Қостанай қаласының көше атауларының өзгеруі бойынша зерттеліп талданған материал 3 кезеңнен тұрады. Аталған кезеңдер Қазақстан Республикасының тәуелсіздік жылдарындағы топонимдердің түрленуін көрсетеді.

1 кезең (бастапқы) 1991-1999 жылдар аралығында маңызы жоқ өзгертулер жүргізілген болатын. Бұл аралыққа Абай даңғылы мен А.Байтұрсынов атындағы көше қарастырылды.

2 кезең (негізгі) 2000-2007 жылдар аралығында көшелер атауларын өзгертті. Бұл аралыққа Қостанай қаласының 5 көшесінің атауы өзгертілді. Атап айтсақ, Әл-Фараби даңғылы, Ғ. Қайырбеков, М. Дулатов, С. Мәуленов, А. Мирошниченко атындағы көшелерге ауыстырылды.

3 кезең (қазіргі заманғы) 2008 жылдан қазіргі күнге дейін уақыт аралығын қамтиды. Бұл аралықта Ш. Шаяхметов, Қобыланды батыр Тәуелсіздік, К. Дөненбаева көшелері мен Н. Назарбаев даңғылы пайда болды.

2 Материалдар мен әдістер

Қостанай қаласының идеологиялық тұрғыдан ескірген көше атаулардың орнына байырғы тарихи атауларды қайтару мен жергілікті жердің ұлы тұлғалардың есімдерін көше атауларына беру мақсатында Қостанай облысы әкімдігінің бастамасымен жүзеге асырылып жатыр. Сол мақсатты жүзеге асыру үшін Қостанай қаласының годонимдерін зерттеу барысында көптеген әдіс-тәсілдер қолданылады. Солардың бірі:

- 1) теориялық: әдебиет көздеріне теориялық талдау;
- 2) хронологиялық;

3) лингвистикалық;

4) тарихи – географиялық.

а. Жоғарыда аталған әдіс-тәсілдерді қолдану негізінде, Қостанай қаласының көше атаулары өзгертілді.

3 Нәтижелер мен талдау

Қостанай қаласының ең ірі даңғыларының бірі – Абай даңғылы. Ол 1995 жылдың 15 шілдесінде Маслихат сессиясының қаулысымен Свердлов даңғылы Абай даңғылы болып аталды. Даңғылға Абай Құнанбайұлының қазақ тарихындағы орны ерекше. Абай Құнанбайұлы – ақын, ағартушы, жазба қазақ әдебиетінің, қазақ әдеби тілінің негізін қалаушы, философ, композитор, саяси қайраткер. Абай ақындық шығармаларында қазақ халқының әлеуметтік, қоғамдық, моральдық мәселелерін арқау еткен.

17 шілде 1998 жыл. Советская көшесі Ахмет Байтұрсынов атындағы көше болып аталды. Ахмет Байтұрсынұлы – қазақтың ақыны, әдебиет зерттеуші ғалым, түркітанушы, публицист, педагог, аудармашы, қоғам қайраткері. Қазақ халқының 20 ғасырдың басындағы ұлт-азаттық қозғалысы жетекшілерінің бірі, мемлекет қайраткері, қазақ тіл білімі мен әдебиеттану ғылымдарының негізін салушы ғалым, ұлттық жазудың реформаторы, ағартушы, Алаш-Орда өкіметінің мүшесі. 2000 жылдың 20 ақпанында Ленинский даңғылы Әл-Фараби даңғылы болып аталды. Әбу Насыр Әл-Фараби әйгілі ойшыл, философ, социолог, математик, физик, астроном, ботаник, лингвист, логика, музыка зерттеушісі. «Екінші ұстаз» атты ғылыми дәрежеге ие болды.

2000 жылдың 25 ақпанында Киров көшесі Қайырбеков атындағы көше болып аталды. Ғафу Қайырбеков – белгілі ақын, жазушы. Қостанай облысының тумасы, жерлесіміз. Абай атындағы Қазақ педагогикалық институтын бітірген. Қазақ мемлекеттік баспасында поэзия редакциясын басқарды, «Қазақ әдебиеті» газеті бас редакторының орынбасары, «Жазушы» баспасында поэзия редакциясының меңгерушісі болды.

2001 жылдың 15 маусымында 50 лет Октября көшесі Міржақып Дулатов атындағы көше болып қайта атанды. Міржақып Дұлатұлы (1885-1935) – қазақтың аса көрнекті ағартушысы, қоғам қайраткері, ақын, жазушы, жалынды көсемсөз шебері. Туған жері – қазіргі Қостанай облысының Жанкелді ауданы. Жерлесіміз Алашорда партиясының белгілі басқарушыларының бірі. [3]

2002 жылдың 19 қыркүйегінде қалалық маслихат пен әкімдіктің шешімімен Индустриальная көшесі Сырбай Мәуленов атындағы көшеге айналды. Ақын Сырбай Мәуленов 1922 жылы 17 қыркүйекте Қостанай облысы Жангелдин ауданының Торғай ауылында, қарапайым шаруа отбасында дүниеге келген.

2004 жылы 12 мамырда қалалық әкімдіктің қаулысымен П. Морозов атындағы көше А. Мирошниченко атындағы көшеге атауын өзгертті. Александр Мирошниченко – совет және қазақ боксеры, үш реттік КСРО чемпионы, екі реттік Еуропа чемпионатының лауреаты, әлем чемпионатының призеры, Олимпиада ойындарының жүлдегері, атақты боксер Қостанайдың тумасы.

2014 жылы қалалық маслихаттың шешімімен Павших Борцов көшесі Академик Шайсұлтан Шаяхметовтың атымен атанды. Шаяхметов Шайсұлтан химия ғылымының кандидаты, профессор. Қазақстан Республикасы Инженер Академиясының мүшесі.

2017 жылдың 10 ақпанындағы үкімет қаулысымен Герцин көшесін Қобыланды батыр көшесіне өзгерту шешімі қабылданды. Шәкәрім Құдайбердіұлы өз шығармаларының бірінде Қобыланды батырдың қазақ тайпаларын бір мемлекетке біріктіруге қосқан тарихи үлесі туралы айта келе, Қобыланды батыр қарсылас тайпаның өкілін жеңіп шыққан.

2017 жылдың 10 ақпанында үкімет қаулысымен Таран көшесін Тәуелсіздік көшесіне өзгерту шешімі қабылданды. Тәуелсіздік – еліміз үшін ерекше символ. Еліміздің мықты, егемен, бейбіт екендігін көрсетеді.

2018 жылдың 15 қыркүйекте көшесі Авиоционная көшесі К. Дөненбаева ҚР-ның еңбек сіңірген еңбек қайраткерінің атына берілді.

2019 жылдың 29 шілдеде Гагарин көшесі Н. Назарбаев даңғылына, яғни ҚР-ның алғашқы президенті Нұрсұлтан Әбішұлы Назарбаевтың атына берілді. [5]

4 Қорытынды

Қазақтың ұлы жазушысы М.Әуезов: «Біздің қазақ – жер аты, тау атын әманда сол ортаның сыр-сипатына қарай қоя білген жұрт. Қайда, қандай өлкеге барсаң да жер, су, жаһан дүзде кездескен кішкентай бұлақ атының өзінде қаншама мән-мағына, шешілмеген құпия сыр жатады», – дейді.

Кез келген елдің, мекеннің, халықтың мандайына жазылған тағдыры мен басынан өткерген тарихы болады. Сол тарихты зерттеу мен зерделеу біздің міндетіміз. Тарихты қалыптастырушы факторлардың бірі – географиялық атаулар, яғни топонимдер.

Қандай ел болмасын өз тіліне жатпайтын атауларды жақтырмайды және оны ауыстыруға тырысады. Сондықтан да халық пікіріне жүгіне отырып атауды ауыстыру жөн деп санаймыз. Сонымен қатар, соңғы 30 жылда Қостанай қаласында өзгертілген көше атаулары дұрыс және тиімді жасалынды деген қорытындыға келіп отырмыз.

Әдебиеттер тізімі

1. Қазақстан Республикасының тіл туралы заңы <http://www.kaznu.kz/kz/1969>
2. География ғылымының докторы Э.М. Мурзаевтың Очерки топонимики кітабы <http://kuzmet.gov.kz/kk/kategorii/ukazy-prezidenta-respubliki-kazahstan>
3. «Егемен Қазақстан» газеті, 14.10.2011 ж.
4. «Ана тілі» газеті 11.05.2006 ж.
5. «Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне ономастика мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» заң жобасы <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z1300000072>
6. Н.Ә.Назарбаев. «Қазақстан – 2050 стратегиясы – қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» атты Қазақстан халқына Жолдауы. Егемен Қазақстан. 2012 ж.
7. Қазақстан Республикасының азаматтарына патриоттық тәрбие берудің 2006-2008 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы. Астана. 2006 ж.
8. Т.В.Имангулова. Аймақтық-өлкетану компоненттері арқылы жоғары сынып оқушыларына патриоттық тәрбие беру («География пәні мысалында»). Пед.ғыл.канд.дисс.авторефераты: 13.00.01. Алматы, 2009. 26-бет.

Мақала редакцияға түсті 29.12.2021

АХМЕТОВА, Э.Б., ЖАНАЙДАРОВА, А.Ш.

ИЗМЕНЕННЫЕ НАЗВАНИЯ УЛИЦ В ГОРОДЕ КОСТАНАЙ ВО ВРЕМЯ 30 ЛЕТИЯ НЕЗАВИСИМОСТИ

Годонимы – раздел топонимики, в котором рассматриваются названия улиц. Сегодня мы слышим о том, что в нашей стране необходимо много переименований. Одна из причин этого – отказ от названий улиц при советской власти. Поэтому тема данной исследовательской работы очень актуальна. С момента обретения независимости в Костанайе была заменена 21 улица. В статье рассмотрены 12 важных улиц Костаная

Ключевые слова: ономастическое пространство, урбаноним, годонимы, историко-культурный источник.

AKHMETOVA, E.B., ZHANAJDAROVA, A. Sh.

STREET NAMES CHANGED IN KOSTANAY IN THE YEAR OF THE 30th ANNIVERSARY OF INDEPENDENCE

The branch of toponymy that considers street names is godonyms. We hear that many names need to be changed in our country. One of the reasons for this is the abandonment of street names under the Soviet regime. Therefore, the topic of this research paper is very important and relevant. Since independence, 21 Street has been replaced in Kostanay. The paper examined 12 important streets of Kostanay.

Key words: onomastic space, urbanonym, godonyms, historical and cultural source.